

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า คนไทยส่วนใหญ่ซึ่งได้แก่ประชาชนในชนบท ต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งที่สำคัญและถือเป็นปัญหาหลักคือ ปัญหาความยากจน ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างประชาชนในเมืองกับชนบท และปัญหาการว่างงานของชาวชนบทที่อพยพเข้ามาแออัดอยู่ในเมืองด้วยความหวังที่จะสามารถหางานทำ หรือประกอบอาชีพที่ดีกว่าอาชีพเกษตรกรรมหรืองานอื่น ๆ ในชนบทเพื่อหวังที่จะสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ทั้งนี้เพราะในเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพมหานครนับเป็นแหล่งที่พร้อมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก ความเจริญ และเป็นแหล่งรวมของการหางานทำทั้งในค่านอุตสาหกรรมและบริการ ปัญหาเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะมีมากขึ้นและทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

สาเหตุสำคัญที่เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว คือ การใช้นโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาลมุ่งเน้นแต่การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้ทัดเทียมกับกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว (More Developed Countries) โดยรัฐบาลและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ใ้ละเลยสิ่งสำคัญ คือ ความพร้อมต่อการพัฒนา ของประชาชน และขาดลักษณะการกำหนดนโยบายหรือมาตรการในการพัฒนาให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในชนบท

ด้วยพื้นฐานของปัญหาดังกล่าว จึงทำให้สถานการณ์การพัฒนาของประเทศไทย ก่อให้เกิดสภาพการณ์ที่เรียกว่า "ยิ่งพัฒนาคนจนยิ่งจนลง ในขณะที่คนรวยกลับยิ่งรวยขึ้น" และเป็นเสมือนภาพนิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือคนจนก็คือคนในชนบท คนรวยก็คือคนในเมืองนั่นเอง จากสภาพการเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ประชาชนในชนบทต้องทำการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงชาวเมือง และผลิตวัตถุดิบสำหรับป้อนโรงงานเพื่อสร้างความร่ำรวยให้แก่บรรดานายทุนในเมือง ความ

เจริญที่เกิดขึ้นในชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ อันได้แก่ การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร และอื่น ๆ ถูกกำหนดให้สร้างขึ้นเพื่อการล่าเหยียดอาหาร และวัตถุดิบจากชนบทเข้าสู่เมืองเป็นสำคัญ จึงน่าจะหันมาพิจารณาทบทวนแนวความคิดและกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน

ในปัจจุบันนักวิชาการทางการพัฒนาต่างกำลังถกเถียงกันถึงนิยาม และเป้าหมายการพัฒนาชนบทว่าควรจะเป็นเช่นไร แต่ก็ยังไม่สามารถแสวงหาข้อสรุปที่สมบูรณ์ได้ อย่างไรก็ตามจากการถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นั้น สามารถสรุปประเด็นสำคัญถึงเป้าหมายการพัฒนาได้ว่า ความสำเร็จของการพัฒนาจะขึ้นอยู่กับพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประชาชนในชนบท แผนงานหรือโครงการพัฒนาที่ที่จะต้องช่วยให้ชาวชนบทมีพลังและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขและความพร้อมในสิ่งจำเป็นพื้นฐาน โดยการพัฒนาควรจะมีมุ่งเน้นให้ชาวชนบทสามารถคิดเป็น ทำเป็นและพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของเขาเอง ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือการให้ความสำคัญในเรื่อง "การพึ่งตนเอง" (Self-reliance) ของชาวชนบท

กลยุทธ์ในการพัฒนาชนบทที่ควรจะมีคือดำเนินการ คือความพยายามส่งเสริมให้ชาวชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยการกระตุ้น สร้างสิ่งจูงใจ และดึงเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวชาวชนบท และทรัพยากรที่มีในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนนั้นเองให้มากที่สุด ซึ่งต่างก็ยอมรับว่า นี่คือนโยบายที่จำเป็นความต้องการและเป็นแนวทางที่จะแก้ปัญหาาร่วมกันของชุมชน ทั้งนี้บางคนอาจจะมองว่าหลักการและแนวทางนี้เป็นเสมือนความคิดในอุดมคติที่จะเกิดเป็นจริงได้ยากในชนบทไทย อย่างไรก็ตามถ้าเราพิจารณาตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เราก็คงจะตอบว่าเป็นจริง แต่ถ้าหากยังไม่มีกรริเริ่มดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งผลมันก็จะยังเป็นเช่นเดิม ถ้าได้มีการลองปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จังๆ โอกาสที่จะได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ และนำไปปรับปรุงแก้ไข การทำงานพัฒนาให้ดำเนินไปตามแนวทางและทิศทางพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเองก็จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต แต่ตราบใดที่ไม่นำมาปฏิบัติประชาชนในชนบทก็จะยังคงอยู่ในสภาพการณ์เช่นเดิมไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกอยู่เสมอ ปัญหาต่าง ๆ และคุณภาพชีวิตก็จะไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้

แต่ในการพัฒนาชนบทเท่าที่ผ่านมารัฐบาลเป็นแกนกลางในการพัฒนาโดยเป็นผู้กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาจากส่วนกลาง (Centralized) ลงไปให้แก่ชาวชนบท โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (เช่น พัฒนาการ เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร และอื่น ๆ) เป็นผู้ควบคุมโครงการและนำทรัพยากรต่าง ๆ ไปให้ผู้นำชุมชนนำไปพัฒนา และยิ่งไปกว่านั้นแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่เสนอมักจะเป็นการเสนอให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลเป็นสำคัญ (เช่น โครงการสร้างงานในชนบท เป็นต้น) ดังนั้นโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐบาลจึงกลายเป็นโครงการพัฒนาที่ประชาชนเข้าร่วมโดยหวังเพียงค่าจ้างที่จะได้รับจากการทำงานในโครงการต่าง ๆ เท่านั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตยังไม่เกิดขึ้น

ที่เป็นเช่นนี้ก็กล่าวได้ว่า เป็นเพราะกิจกรรมการพัฒนาเหล่านั้น ดำเนินไปโดยขาดความเข้าใจในหลักการพัฒนาชนบท ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน และตัวประชาชนเอง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนมากจะไม่ทราบถึงปัญหาและความต้องการจำเป็นของชาวบ้านที่แท้จริง และบางรายอาจจะไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนเป็นผลให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้หลาย ๆ ฝ่ายจึงเริ่มให้ความสนใจในตัวผู้นำการพัฒนาว่า บทบาทที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ควรจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไร แต่เมื่อลองพิจารณาถึง บทบาทการพัฒนาของผู้นำที่เป็นทางการคือ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และครู จะพบปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับความเข้าใจในการพัฒนาหรือจิตสำนึกทางการพัฒนา และวิธีการดำเนินงานพัฒนายังบกพร่องอยู่มาก ความสนใจจึงมุ่งมาสู่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเหตุผลหลาย ๆ ประการแล้วพบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่พร้อมต่อการพัฒนามากกว่าบุคคลอื่น ๆ

เหตุผลหนึ่งที่พระสงฆ์คือกลุ่มบุคคลที่เหมาะสม คือ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกับกลไกของรัฐน้อยที่สุด ประกอบกับเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวชนบทมาก และชาวชนบทเองก็ให้ความศรัทธาเลื่อมใสต่อพระสงฆ์มากเช่นเดียวกัน ชาวชนบทมักจะยอมรับและเชื่อฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และการให้คำปรึกษาต่าง ๆ จากพระสงฆ์เสมอมา พระสงฆ์จึงน่าจะมีศักยภาพที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทที่ดีได้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบท

นับแต่โบราณมา พระสงฆ์ไทยนอกจากจะมีบทบาทในฐานะผู้เผยแผ่พุทธศาสนาแล้ว ก็เป็นที่ยอมรับกันว่ามีความสำคัญในด้านการบริการต่อชุมชน โดยเน้นการตอบสนองความต้องการของ ชาวชนบท ซึ่งถ้ามองในแง่จิตวิทยาที่จะไม่เป็นที่แปลกใจว่าทำไมพระสงฆ์จึงต้องมามีบทบาทเช่นนี้ เพราะพระสงฆ์ในชนบทโดยทั่วไปแล้ว จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใกล้ชิดกับประชาชนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ด้วยเหตุนี้ ความรับผิดชอบต่อชุมชนจึงเป็นการ ตอบสนองทางด้านจิตวิทยา อันเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่มีมาอย่างสม่ำเสมอกับบุคคลและสิ่ง แวดล้อม โดยเป็นความรู้สึกนึกคิดของพระสงฆ์เองที่ความต้องการจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน แม้มบทบาทของวัดและพระสงฆ์ต่อชุมชนจะสูญเสียไปมากตามสภาพความ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่สำหรับในชนบทบางแห่งพระสงฆ์ยังสามารถดำรงสถาน- ภาพความเป็นผู้นำชุมชน แต่บทบาทที่มีต่อชุมชนอาจจะมีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม ทว่าบทบาท ที่มีประโยชน์มากต่อชุมชนชนบท คือบทบาทในด้านการพัฒนาชนบท ซึ่งจะเห็นได้ว่าในชุมชนชนบท บางแห่งเมื่อมีงานพัฒนาเข้าไปถึงชุมชน พระสงฆ์ในชุมชนจะเข้าไปร่วมงาน อาจจะเป็นผู้นำใน การเสนอความคิดริเริ่ม เป็นที่ปรึกษา เป็นศูนย์รวมเรียกความร่วมมือจากประชาชนในกิจกรรม พัฒนาเหล่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่ที่พบเห็นมักจะเป็นโครงการพัฒนาในการสร้างสาธารณูปโภคและสิ่ง สาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น บ่อน้ำ สะพาน ท่อระบายน้ำ ถนน ศาลาหรือห้องประชุม เป็นต้น เป็นการ แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์เองก็ได้ตื่นตัวในบทบาทด้านการพัฒนาชนบทอยู่บ้างแล้วถึงแม้จะเป็นเพียง จำนวนน้อยก็ตาม

นอกจากนี้ จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งจากองค์การเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาหลายองค์กร ต่างก็ยืนยันในการแสดงบทบาทการ พัฒนาของพระสงฆ์ในชนบทว่า กำลังมีการขยายตัวและตื่นตัวกันมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์มากขึ้นในฐานะที่เป็นสื่อการเปลี่ยนแปลง

เมื่อพระสงฆ์เองก็เริ่มตื่นตัวทางการพัฒนาประกอบกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนก็ให้ ความสนใจและสนับสนุนในด้านทรัพยากรทางการพัฒนาและความรู้ในด้านต่าง ๆ พอสมควรก็เท่ากับว่าพื้นฐานการพัฒนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำได้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่จะต้องพิจารณาในขณะนี้ คือ ทิศทางและแนวทางในการพัฒนาของพระสงฆ์มีลักษณะที่อิงอยู่กับหลักการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เพื่อสร้างเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทเพียงไร

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อการแยกแยะแนวทาง และทิศทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ว่าอิงอยู่กับหลักการพึ่งตนเองของชาวชนบทอย่างไรแล้ว ยังต้องการศึกษา เพื่อการเสนอแนะวิธีการที่จะชักนำบทบาททางการพัฒนาของพระสงฆ์ให้เข้ามาสู่กรอบของหลักการพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวชนบทให้มากที่สุด

เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ภาพที่ชัดเจนจึงเลือกที่จะศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่ทราบกันดีว่ามีชาวชนบทที่ประสบปัญหา และต้องการการพัฒนามากที่สุด ประกอบกับจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ในภูมิภาคนี้มีพระสงฆ์กำลังตื่นตัวในบทบาทการพัฒนาชนบทอยู่มากพอควร และจากความคิดพื้นฐานของผู้ศึกษาเองคิดว่าในภูมิภาคที่มีปัญหา มาก ๆ ผู้นำทางการพัฒนาจะมีการใช้ศักยภาพของตนเองและความสามารถที่มีอยู่ในการพัฒนาอย่างเต็มที่ จึงได้ตัดสินใจเลือกภูมิภาคนี้เป็นตัวแทนในการศึกษา

2. วัตถุประสงค์ สมมติฐาน และขอบเขตการศึกษา

ก. วัตถุประสงค์การศึกษา

1) เพื่อศึกษาแจกแจงบทบาทการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในชุมชนชนบทภาคอีสาน ถึงลักษณะของกิจกรรมการพัฒนาชนบทที่สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเองของประชาชน พร้อมทั้งศึกษาถึงปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความแตกต่างดังกล่าว

2) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผลที่เกิดจากการพัฒนาต่อหลักการพึ่งตนเอง

ก) ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยภายนอกต่อการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง

ข) ศึกษาผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาต่อลักษณะการพึ่งตนเองของประชาชน

ค) ศึกษาหาแนวทางและทิศทางที่น่าจะเป็น ในการเสริมสร้างการพึ่งตนเองใน

หมู่ประชาชน

ข. สมมติฐานการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ต้องการจะแยกแยะให้เห็นถึงข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบ จึงใช้วิธีการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเน้นเชิงคุณภาพและใช้เชิงปริมาณมาสนับสนุน ดังนั้นการตั้งสมมติฐานการวิจัยจึงตั้งไว้ในลักษณะเชิงคุณภาพ ดังนี้

- 1) ลักษณะกิจกรรมการพัฒนาของพระสงฆ์ในชนบทภาคอีสาน มีเป้าหมายอยู่ที่การแก้ปัญหาของชาวบ้าน แต่ขาดการส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเอง
- 2) อุปสรรคสำคัญของการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง คือ พระสงฆ์แสดงบทบาทในฐานะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการพัฒนาในระดับต่ำ
- 3) การส่งเสริมการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเองควรจะทำโดยการให้ข่าวสารความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักการพัฒนาแก่พระสงฆ์และประชาชน พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาที่สนับสนุนพฤติกรรมมีส่วนร่วมของประชาชน

สมมติฐานการศึกษาเหล่านี้จะถูกนำไปศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการสังเกตในสนามโดยมีแบบนําสัมภาษณ์ (interview guide) เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาทั้ง 2 ขั้นตอน คือ ทั้งในขั้นการสำรวจเบื้องต้นและการศึกษาเฉพาะกรณี เพื่อการตรวจสอบความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือของข้อมูลทั้งในภาพทั่วไปและตัวอย่างเฉพาะกรณี

ค. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะพระสงฆ์ในชนบทภาคอีสาน และครอบคลุมเฉพาะพระสงฆ์ที่มีบทบาททางการพัฒนาชนบทเท่านั้น โดยอาศัยรูปแบบของกิจกรรมการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของประชาชนทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบอย่างสำคัญ เช่น การสร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กําแพงวัด เจดีย์ ฯลฯ ซึ่งในการพิจารณาคัดเลือกตัวอย่างในการศึกษาจะใช้ 2 วิธีประกอบกัน กล่าวคือวิธีแรกจะใช้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในชนบทภาคอีสานจากกรมการ

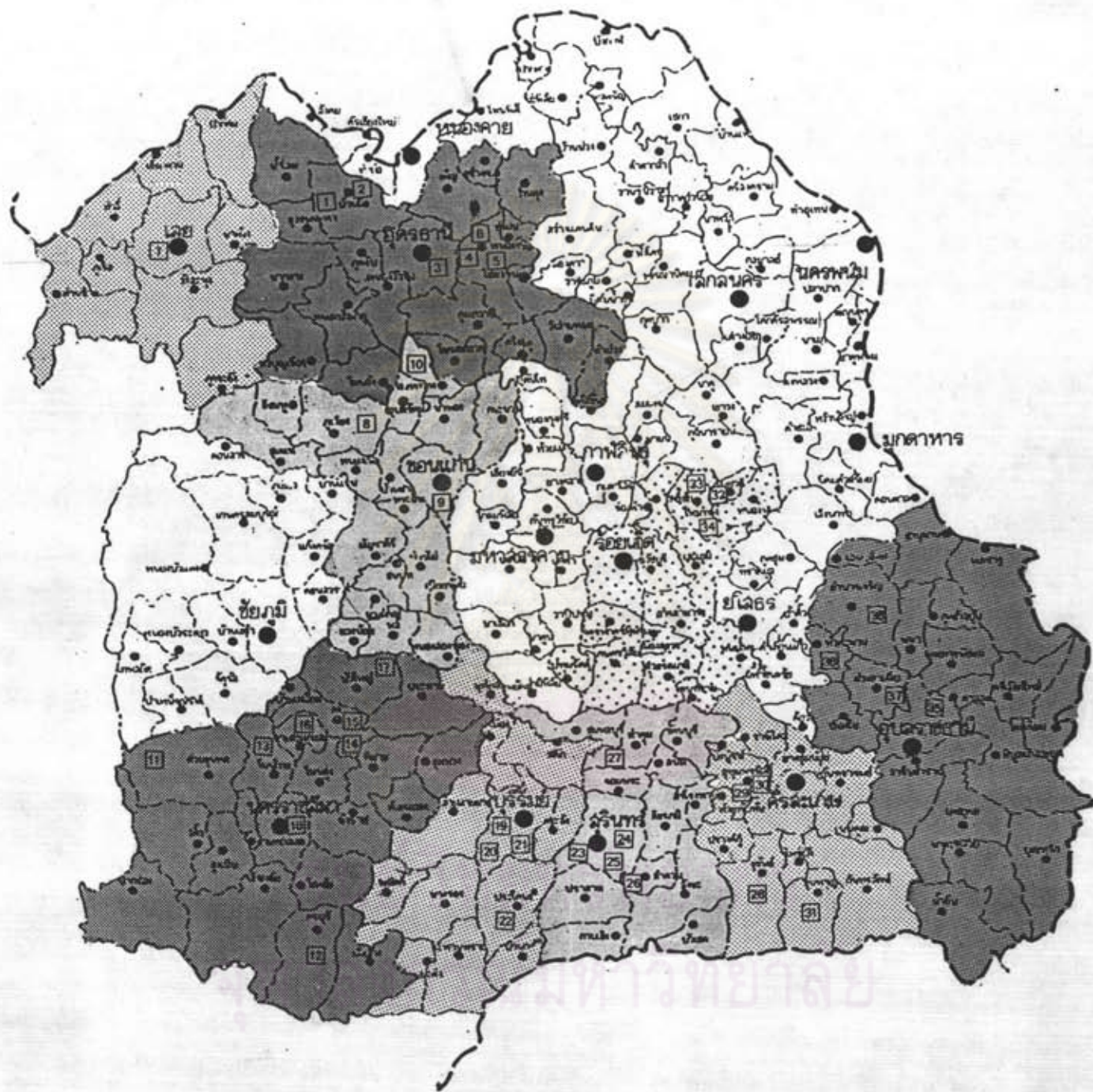
ศาสนา คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) ชมรมครูศีลธรรมแห่งประเทศไทยและมูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ (ชคศท.และศชป.) โดยในขั้นแรกนี้จะคัดเลือกตัวอย่างที่เหมาะสมไว้จำนวนหนึ่งในพื้นที่ 9 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ขอนแก่น อุดรธานี เลย และร้อยเอ็ด จากนั้นจะใช้วิธีที่สอง คือ การลงไปเก็บข้อมูลเบื้องต้น พร้อมทั้งขอคำแนะนำจากตัวอย่างที่ศึกษาถึงพระสงฆ์นักพัฒนาจากรูปอื่น ๆ แล้วจึงคัดเลือกตัวอย่างจากข้อมูลทั้ง 2 วิธีนั้นตามคุณลักษณะที่เหมาะสมให้ครอบคลุมพื้นที่ 9 จังหวัดดังกล่าว

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นได้คัดเลือกตัวอย่างในการศึกษาข้อมูลทั้งสิ้น 38 ตัวอย่าง ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ 9 จังหวัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จังหวัด	นาม	ที่อยู่
1. <u>อุดรธานี</u>	(1) พระอธิการทองจันทร์ รัตนวันโณ	วัดศรีสะเกษ อ. บ้านผือ อ. บ้านผือ
	(2) พระประจัญ สุขุมมาโล	วัดจันทาราม อ. บ้านผือ อ. บ้านผือ
	(3) พระมหาทองสุนทร	วัดมิ่งมิตรวาส อ. เมือง อ. เมือง
	(4) พระครูญาณวิสุทธิคุณ	วัดศรีสุธาทิพย์ อ.หนองเม็ก อ.หนอง
		หาน
	(5) พระครูนิพัทธ์สมาจารย์	วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านหนองสระปลา
	อ.บ้านยา อ.หนองหาน	
	(6) พระมหาหนูเวียง กิจจสัมปยุตโต	วัดป่าเลยโลก อ.บ้านเชียง อ.หนอง
		หาน
2. <u>เลย</u>	(7) พระสี ปรกชะโม	วัดป่าพุทธยาน อ.เมือง อ.เมือง
3. <u>ขอนแก่น</u>	(8) พระอัครา ปัญญาวิโร	วัดสว่างเลิงแสง บ้านเลิงแสง อ.ภู
		ขอนแก่น อ.ภูเวียง
	(9) พระอธิการสัมฤทธิ์ สุภโร	วัดโพธิ์ศรีแก้ว บ้านหนองไช้ อ.ท่า
		พระ อ.เมือง
	(10) พระครูสิริบุญวารักษ์	วัดศิริพลบุญวาราส บ้านคงบัง อ.คง-
		เมืองแอม กิ่งอำเภอลำทะเมนชัย
4. <u>นครราชสีมา</u>	(11) พระอวาง ปัญญาวิโร	วัดทุ่งสว่าง บ้านนอยทุ่งสว่าง อ.หิน-

จังหวัด	นาม	ที่อยู่
		ตาด อ.คานชุนทด
	(12) พระอธิการเพียร นิम्मโล	วัดอำภาสล บ้านห้วยทราย ต.ชะ อ.กรบุรี
	(13) พระสมุห์เชื่อม สิริภักโธ	วัดศิริบ้านไร่ ต.โนนไทย อ.โนนไทย
	(14) พระอธิการสนิท โชติปัญโญ	วัดบ้านหนองกก บ้านหนองกก ต.โนน เต็ง อ.คง
	(15) พระอธิการสนอง ถาวโร	วัดกุศลวน บ้านสนวน ต.ภูซาค อ.คง
	(16) พระเฉลิม สุทธิสีโล	วัดโนนเมือง บ้านโนนเมือง ต.โนน- เมือง อ.ชามสะแกแสง
	(17) พระบัญญัติ อนุตตโร	วัดป่าธรรมคา บ้านกิมมะอุ ต.หนอง- หว้า อ.บัวใหญ่
	(18) พระสมุห์เลี้ยง ฐานุตตโร	วัดทับช้าง บ้านทับช้าง ต.หนองระ- เวียง อ.เมือง
5. <u>บุรีรัมย์</u>	(19) พระอธิการบุญมี ปิยะธัมโม	วัดตะโกทราย บ้านตะโกทราย ต.บ้าน- บัว อ.เมือง
	(20) พระบุญเกิด กามะจินโท	วัดจำปาทอง บ้านกระสัง ต.บ้านบัว อ.เมือง
	(21) พระอธิการพรหม กันตะสีโล	วัดสนวนนอก บ้านสนวนนอก ต.สวาย จิก อ.เมือง
	(22) พระครูบริหารกิจโกศล	วัดโคก ต.ประโคนชัย อ.ประโคนชัย
6. <u>สุรินทร์</u>	(23) พระประจัน ปัญญาวุโธ	ศูนย์อบรมศีลธรรม และเผยแพร่วรรณ- พุทธศาสนา บ้านโสน-แสง ต.แก ใหญ่ อ.เมือง
	(24) พระครูพิพิธประชานาถ	วัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง ต.ท่าสว่าง อ.เมือง
	(25) พระปลัดเทือก อุตตะโม	วัดศาลาลอย ต.ในเมือง อ.เมือง

จังหวัด	นาม	ที่อยู่
	(26) พระบุญชัย ทิสาวโร	วัดทักษิณวารีลิริสุข ต.ลำควน กิ่งอ. ลำควน
	(27) พระครูบุญวราภรณ์	วัดสว่างอารมณ์ บ้านเจ็ญียง ต.มะ อ.ท่าตูม
7. ศรีสะเกษ	(28) พระครูใบฎีกาเพ็ญ สัปญโญ	วัดสำโรงสูง บ้านสำโรง ต.สะเคา- ใหญ่ อ.ขุขันธ์
	(29) พระอธิการออน ฐานวโร	วัดบ้านเสี้ยว ต.เสี้ยว อ.อุทุมพรพิสัย
	(30) พระอธิการสวน อินทปญโญ	วัดหัวช้าง ต.หัวช้าง อ.อุทุมพรพิสัย
	(31) พระใสว กลัยาโณ	วัดบ้านลี บ้านลี ต.ลี อ.ขุนหาญ
8. ร้อยเอ็ด	(32) พระปลัดประไพ อาจารย์ณสัม- ปญโญ	วัดศรีสุวรรณาราม บ้านโคกสี ต.ชุม- พร กิ่งอำเภอมะยวดี
	(33) พระปลัดวิทย์ อัครปญโญ	วัดโพธิ์ร้อยคัน บ้านโพธิ์ร้อยคัน ตำบล โพธิ์ทอง อ.โพธิ์ทอง
	(34) พระมหาเรืองชัย ปุณฺณกาโม	วัดศรีมงคล บ้านสว่าง ต.สว่าง อ. โพธิ์ทอง
9. อุบลราชธานี	(35) พระสนอง ธรรมธโร	วัดบ้านเป้า บ้านเป้า ต.เหล่าเสือ- โกก อ.เมือง
	(36) พระครูศรีเสถียรคณาภิรักษ์	วัดบ่อชะเนง บ้านบ่อชะเนง ต.หนอง แก้ว อ.หัวตะพาน
	(37) พระครูปริยัติยานุสรู	วัดหนองหลัก บ้านหนองหลัก ต.เหล่า บก อ.ม่วงสามสิบ
	(38) พระมหาสุบิณ กิตติสาโร	วัดศรีบุญเรือง บ้านคางบั้ง ต.น้ำปลีก อ.อำนาจเจริญ

แผนที่ 1-1 การกระจายตัวของตัวอย่างที่ศึกษา

การกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะในภาคอีสานนั้น เป็นเพราะต้องการควบคุมปัจจัยทางด้านสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนให้เป็นปัจจัยคงที่ ประชาชนในภูมิภาคเดียวกันย่อมจะไม่แตกต่างกันหรือแตกต่างกันน้อยที่สุดในปัจจัยเหล่านี้ เพื่อจะได้สามารถศึกษาวิเคราะห์ให้พบถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ ทั้งที่เป็นปัจจัยภายในและอิทธิพลของปัจจัยภายนอกได้อย่างชัดเจน และยิ่งจะช่วยให้สามารถศึกษาวิเคราะห์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และสมมติฐานการศึกษา เนื่องจากปัจจัยทางด้านโครงสร้างสังคมและเงื่อนไขทางสังคมถูกควบคุมไว้ ความแตกต่างของแนวทางและผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากปัจจัยสำคัญคือตัวบุคคล ซึ่งตัวบุคคลนี้จะหมายรวมทั้งบุคคลที่เป็นผู้นำการพัฒนาและผู้รับการพัฒนา โดยที่ผู้นำการพัฒนาดังกล่าวอาจเป็นเพียงบุคคลเพียงคนเดียวหรือกลุ่มบุคคล หรือประชาชนทั้งชุมชน (แล้วแต่สภาพและแนวทางการพัฒนา) สำหรับผู้รับการพัฒนาก็มีได้จำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง แต่จะหมายถึงกลุ่มบุคคลทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกิจกรรมการพัฒนาทั้งในฐานะเป็นผู้เข้าร่วมดำเนินการ และเป็นผู้รับผลจากการพัฒนาในทุก ๆ ระดับทั้งมากและน้อย

ง. ระเบียบวิธีและขั้นตอนการศึกษาวิจัย

แบ่งช่วงการศึกษาวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นช่วงการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เป็นเชิงพรรณนาเปรียบเทียบ โดยมุ่งชี้ให้เห็นถึงส่วนที่สอดคล้องกันและส่วนที่แตกต่างกันระหว่างทฤษฎีการพัฒนาต่าง ๆ ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาและข้อผิดพลาดในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาชนบทของไทย และบทบาทการพัฒนาชนบทที่น่าสนใจของพระสงฆ์ในภูมิภาคต่าง ๆ

2) การศึกษาข้อมูลภาคสนาม แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

ก) ช่วงแรก เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นด้วยวิธีการศึกษาแบบ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามและการสังเกตการณ์ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์จากตัวอย่างที่คัดเลือกไว้ทั้ง 38 รูป (ตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในบทที่ 2) และเพื่อ

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ให้สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน ตามประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

(1) พระสงฆ์มีบทบาทอะไรในการพัฒนาชนบท? คือเป็นผู้ลงมือทำเอง หรือเป็นผู้บริหารโครงการพัฒนา ทั้งในแง่ของการพิจารณาโครงการ หาทุน และอื่น ๆ หรือเป็นผู้นำในการพัฒนาเท่านั้น หรือเป็นผู้ประสานงานการพัฒนาชนบทเป็นครั้งคราว หรือเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุนเป็นครั้งคราวตามความจำเป็น

(2) บทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ควรจะมีขอบเขตมากน้อยเพียงไรในสถานภาพของการเป็นพระสงฆ์? แนวคิดพื้นฐานที่จะพิจารณาตัดสินปัญหานี้คือจุดยืนของพระสงฆ์ในสังคมไทย ทั้งในสายตาของพระสงฆ์ที่มองตนเอง มองคู่พระสงฆ์ด้วยกันว่าควรจะมีอยู่ในฐานะอะไรและควรจะทำอะไรได้บ้าง รวมทั้งมองคู่ชาวบ้านอย่างไร และชาวบ้านมองคู่พระสงฆ์อย่างไร (เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือผู้แนะแนวทางชีวิต หรือผู้ช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้) ตลอดจนพระสงฆ์มองหน่วยราชการอย่างไรในสภาพปัญหาของชุมชนที่กำลังถึงจุดวิกฤต จนกระทั่งทางราชการไม่สามารถ แก้ไขปัญหาได้

(3) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะพัฒนาอย่างไร? พิจารณาจากหลักการทำงานของพระสงฆ์ และโครงการต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินงานอยู่และที่คิดจะทำในอนาคต รวมทั้งผลและปัญหาการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

(4) ศักยภาพและความสามารถของพระสงฆ์ในการทำงานพัฒนาชนบทมีมากน้อยเพียงไร? เช่น การจัดกลไกการพัฒนาของตนทำอย่างไร มีการจัดระบบให้ประสานกลมกลืนกันเพียงไร มีความสามารถและเทคนิคการบริหาร วางแผน จัดทำ และประเมินผลโครงการพัฒนาอย่างไร

(5) ปัญหาการสร้างพระสงฆ์พัฒนา ซึ่งในปัจจุบันมักจะมีลักษณะที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ถ้าหากจะมีการอบรมเสริมสร้างจะได้ผลหรือไม่และจะดีกว่าที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติหรือไม่

ข) ช่วงหลัง เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (case study) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และสถานการณ์การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในแบบแผนที่แตกต่างกันไปตามแนวทางการพึ่งตนเองของประชาชน ซึ่งจะปรากฏแบบแผนลักษณะใด

บางนั้นจะขึ้นอยู่กับผลการศึกษาในช่วงแรกว่าจะสามารถจำแนกได้เป็นกี่ประเภท เพื่อการศึกษาและสังเคราะห์ละเอียดข้อมูลพื้นฐานและพฤติกรรมการพัฒนาชนบททั้งของผู้นำการพัฒนาชนบทและประชาชนผู้เข้าร่วมการพัฒนา โดยมีแบบนําสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสำคัญที่คอยควบคุมการเก็บรวบรวมข้อมูลและการสังเกต ให้อยู่ภายในกรอบการศึกษาวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ ซึ่งในการศึกษาช่วงนี้ในส่วนของการศึกษาจะประกอบด้วย 3 กลุ่มประชากร คือ

(1) กลุ่มผู้นำประกอบด้วยพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นคณะกรรมการกลุ่มหรือองค์กรพัฒนาของชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

(2) ชาวบ้านที่ให้ความสนใจและเข้าร่วมในการพัฒนา แต่มิได้เข้าร่วมในกลุ่มผู้นำ

(3) ชาวบ้านที่ได้รับผลจากกิจกรรมและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน โดยจำนวนตัวอย่างของประชากรแต่ละกลุ่มจะพิจารณาตามความเหมาะสมของลักษณะ และขนาดของกลุ่มประชากรที่มีอยู่จริงในชุมชนตัวอย่างที่เลือกศึกษา

จ. ปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาภาคสนาม

จากความพยายามที่จะศึกษาข้อมูลพระสงฆ์พัฒนาชนบท ใหักระจายอยู่ในพื้นที่ถึง 9 จังหวัด ด้วยความหวังว่าจะสามารถเสนอข้อมูลในลักษณะที่จะวิเคราะห์ได้ถึงภาพรวมของงานสังฆพัฒนาชนบทในภาคอีสาน จึงต้องศึกษาผลงานและบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ถึง 38 รูป ในพื้นที่ 27 อำเภอของ 9 จังหวัด การต้องศึกษาข้อมูลภาคสนามเชิงคุณภาพ ที่กระจายกันอยู่มาก เช่นนี้ได้ประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งอยากจะนำเสนอไว้ในที่นี้ เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับผู้ที่อาจจะสนใจศึกษาเรื่องนี้ต่อไป จะโค้หึงระมัดระวังและหาทางแก้ไข ปัญหาไว้ล่วงหน้า ปัญหาและอุปสรรคที่ประสบจำแนกได้เป็น 2 ช่วง คือ

1) ช่วงการคัดเลือกตัวอย่าง

เนื่องจากการคัดเลือกตัวอย่าง เป็นลักษณะการคัดเลือกตามจุดมุ่งหมาย (Purposive Sampling) ดังนั้นจึงต้องคัดเลือกจากกลุ่มประชากรที่มีคุณสมบัติตรงกับที่ต้องการ

ศึกษา แต่ด้วยเหตุที่งานสังฆพัฒนาชนบทยังไม่มีผู้รวบรวมข้อมูลไว้อย่างละเอียดและครอบคลุมทั้งภูมิภาคอย่างเพียงพอที่จะนำมาใช้คัดเลือกข้อมูลใดทันที จึงต้องพยายามอาศัยข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งประกอบกันทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ในภาครัฐบาลได้ศึกษาข้อมูลที่มีอยู่ของกรมการศาสนา ส่วนภาคเอกชนได้ศึกษาข้อมูลจากคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา(ศพ.) และของชมรมครู-ศิษย์ธรรมแห่งประเทศไทยและมูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ (ชคศท.และศชป.) ซึ่งปรากฏว่าข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่ง มีปัญหาไปคนละด้านกล่าวคือ

ก) ข้อมูลของกรมการศาสนา เป็นข้อมูลที่รวบรวมรายชื่อวัดพัฒนาตัวอย่างในแต่ละปี* ซึ่งวัดพัฒนาตัวอย่างของกรมการศาสนา นี้ มีคุณสมบัติที่ไม่สอดคล้องกับคุณสมบัติพระสังฆพัฒนาตามที่ต้องการศึกษาในครั้งนี้ อีกทั้งเนื่องจากไม่มีการจำแนกบทบาทของวัดพัฒนาเหล่านั้นว่ามีบทบาทอย่างไรบ้าง ข้อมูลจากของกรมการศาสนาจึงไม่เป็นประโยชน์ต่อการคัดเลือกตัวอย่าง

ข) ข้อมูลจากคณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนามีเป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวมพระสงฆ์ที่มีบทบาทและมีแนวโน้มการทำงานแบบสังฆพัฒนาชนบทไว้มาก โดยรายชื่อของสังฆพัฒนาที่ ศพ.รวบรวมไว้ คือ รายชื่อของพระสงฆ์ที่เคยได้เข้าร่วมกิจกรรมของ ศพ.ทั้งในด้านกิจกรรมที่เป็นการประชุมสัมมนา หรือ กิจกรรมที่เป็นการประสานงานโครงการพัฒนา แต่ข้อมูลเหล่านี้ก็ไม่สามารถนำมาคัดเลือกตัวอย่างตามวิธีการดังกล่าวได้เพราะไม่มีการแจกแจงกิจกรรมและบทบาทการพัฒนาชนบทไว้อย่างเพียงพอที่จะนำมาใช้พิจารณาคัดเลือกได้ ยกเว้นกรณีของพระสังฆพัฒนาที่ค่อนข้างมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในด้านการทำงาน

* จากทำเนียบวัดพัฒนาปี 2525 ของกรมการศาสนา มีวัดพัฒนาในเขตภาคอีสานทุกจังหวัดจำนวนมากถึง 157 วัด แต่จากการศึกษาถึงเงื่อนไขและแนวทางในการพิจารณาวัดพัฒนาหรือการพัฒนาของวัด ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาไว้คืออยู่ 3 ด้าน คือ ศาสนวัตถุ ได้แก่ ที่ตั้งวัดและทรัพย์สินของวัด ศาสนธรรม ได้แก่ การปฏิบัติพระธรรมวินัย และศาสนบุคคล ได้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด เนื่องจากมีเป้าหมายการพัฒนาค้นศาสนาวัตถุ จึงทำให้วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นของกรมการศาสนาเป็นลักษณะของการพัฒนาศาสนาวัตถุอย่างสวยงาม มิใช่การพัฒนาดีเด่นในแง่การบรรลุถึงความสามารถอันช่วยประโยชน์แก่ชุมชน

ก) ข้อมูลจากชมรมครูที่ลธรรมและศูนย์เผยแพร่ชีวิตประเสริฐ นับเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดในกิจกรรมและบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภูมิภาคต่างๆ ไว้อย่างเพียงพอที่จะนำมาใช้คัดเลือกตัวอย่างแต่จะมีปัญหาในด้านจำนวน คือ มีข้อมูลพระสงฆ์พัฒนาเฉพาะในภาคอีสานเสนอไว้เพียง 17 รูปเท่านั้น (จากจำนวน 51 รูป ทั่วประเทศ)

เนื่องจากข้อจำกัดในข้อมูลดังกล่าวจึงต้องทำการคัดเลือกตัวอย่างเป็น 2 ชั้น กล่าวคือ ชั้นแรกได้รวบรวมรายชื่อพระสงฆ์พัฒนาชนบทในภาคอีสานจำนวนหนึ่ง ให้กระจายอยู่ในพื้นที่ 9 จังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเก็บข้อมูล และเมื่อเดินทางเข้าไปเก็บข้อมูลแล้วจะทำการคัดเลือกข้อมูลในชั้นที่สองต่อไป ด้วยการตรวจสอบข้อมูลจากจำนวนเหล่านั้นและพิจารณาตัวอย่างใหม่จากการพูดคุยขอความเห็นจากพระสงฆ์พัฒนาที่เข้าไปสัมภาษณ์ โดยขอความเห็นและให้ท่านเสนอพระสงฆ์พัฒนาที่น่าสนใจและเหมาะสมจะเข้าไปศึกษาตามคุณสมบัติตามที่ต้องการ

2) ช่วงการเก็บข้อมูล

ปัญหาการเก็บข้อมูลในช่วงนี้ นับเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้งานศึกษาวิจัยล่าช้ากว่ากำหนดไปมาก ซึ่งมีปัญหาสำคัญ ๆ คือ

ก) พระสงฆ์พัฒนาบางรูปที่ได้คัดเลือกไว้เป็นตัวอย่างในชั้นแรกนั้น มิใช่เป็นพระสงฆ์พัฒนาอย่างแท้จริง เพียงแต่เป็นผู้ที่เริ่มสนใจงานสงฆ์พัฒนาชนบท หรือเคยไปรวมอบรม หรือประชุมสัมมนาที่องค์กรเอกชนในฐานะตัวแทน แต่ยังไม่เคยเข้าร่วม หรือปฏิบัติงานพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง

ข) พระสงฆ์พัฒนาบางรูปที่คัดเลือกไว้มีคุณสมบัติที่ผิดแผกไปจากที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์พัฒนาที่คัดเลือกมาจากข้อมูลของกรมการศาสนา

ค) พระสงฆ์พัฒนาบางรูปลาสิกขาบทหรือย้ายไปจำพรรษาที่วัดอื่น ๆ และพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสสืบต่อนั้น มิได้สนใจหรือสร้างสรรค์งานสงฆ์พัฒนาชนบทสืบต่อไป จึงจำเป็นต้องยกเลิกตัวอย่างไป

ง) พระสังฆพัฒนาที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับที่กำหนดไว้ มักจะเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ค่อยจะอยู่วัดมากนัก (ยกเว้นช่วงเข้าพรรษา) เพราะมีภารกิจในด้านการพัฒนาชนบทต่าง ๆ ทั้งในด้านการติดต่อประสานงาน การติดต่อขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ การออกปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับประชาชน ตลอดจนความพยายามในการปลูกเร้าและผลักดันจิตสำนึกในการพัฒนาชนบทแก่ประชาชน ซึ่งในการออกปฏิบัติงานต่าง ๆ เหล่านี้ บางครั้งต้องเดินทางติดต่อเป็นเวลานานหลาย ๆ วันจึงเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาสัมภาษณ์ เพราะอาจจะเดินทางไปตรงกับช่วงที่ท่านออกปฏิบัติงาน ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญที่ประสบอยู่เกือบตลอดช่วงเวลาที่จะออกเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้วยปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้นอกจากจะทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลล่าช้า ทั้งเนื่องจากไปแล้วไม่พบ หรือพบแล้วแต่ไม่มีคุณสมบัติตรงกับที่กำหนดไว้แล้ว ยังมีผลให้ต้องเปลี่ยนแปลงและพิจารณาตัดตัวอย่างที่ควรจะศึกษาออกไป ตามความเหมาะสมในหลาย ๆ ด้านทั้งด้วยเงื่อนไขของระยะเวลาและเงื่อนไขในด้านเงินทุนที่ใช้ในการศึกษาวิจัย จึงอาจจะต้องยกเลิกตัวอย่างบางตัวอย่างที่น่าสนใจออกไปอย่างน่าเสียดาย

จ. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อให้ทราบว่า ในปัจจุบันบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ในชนบทภาคอีสาน มีลักษณะเป็นเช่นไร สอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเองหรือไม่
- 2) ช่วยให้ทราบว่า ความบทบาทของผู้นำการพัฒนาที่พระสงฆ์แสดงออกนี้มีปัจจัยอะไรบ้างที่สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง ทั้งนี้จะได้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมการพัฒนาเหล่านั้นให้สอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง
- 3) จะช่วยให้ทราบว่าบทบาทของรัฐและเอกชน ควรจะเข้าไปมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาของพระสงฆ์ได้อย่างไรบ้าง จึงจะไม่เกินขอบเขตของหลักการพึ่งตนเองและชาวบ้านสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์

4) ประเด็นสำคัญที่สุดคือ จะช่วยให้สามารถมองเห็นถึงแนวทางและทิศทางที่น่าจะเป็นไปได้ในการสร้างจิตสำนึกทางการพัฒนา ให้แก่ทั้งกลุ่มพระสงฆ์ที่มีบทบาทการพัฒนาที่ไม่อิงกับหลักการพึ่งตนเอง กลุ่มพระสงฆ์ที่ยังไม่มีบทบาทการพัฒนาเลย รวมทั้งชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงต่อการพัฒนา

5) ช่วยให้สามารถกำหนดรูปแบบและแนวทางการพัฒนา ที่จะช่วยสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองต่อไปได้ ในกรณีที่เหมาะสมที่มีชุมชนที่สามารถพัฒนาได้ตามหลักการพึ่งตนเองดังกล่าวจริง ๆ

ซ. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

1) Mole, Robert, L. : The Role of Buddhism in Contemporary Development in Thailand (1968). บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึง ความสัมพันธ์และบทบาทของพระสงฆ์กับชุมชนชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการพัฒนาชุมชนนั้น ในสายตาของชาวชนบทพระสงฆ์เป็นผู้ที่มี "authority" และรัฐบาลเองก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญอันนี้ จึงได้พยายามดึงให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ เพราะจะเป็นการเพิ่มความเป็นไปได้ที่โครงการเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จ เนื่องจากค่านิยมและทัศนคติของชาวชนบทเป็นสิ่งที่แยกไม่ไ้จากความเชื่อต่าง ๆ ทางศาสนา

2) Mulder, J.A. Neils : Monks, Merit and Motivation (1969)
เสนอว่าบทบาททางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์นั้น เป็นอิทธิพลที่เกิดจากการผลักดันในหลายด้าน ทั้งจากพระสงฆ์ในระดับสูงของสถาบันสงฆ์เองและรัฐบาล โดยพยายามผลักดันให้พระสงฆ์เป็นสื่อหรือเป็นผู้นำเอาโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ ของรัฐบาลเข้าไปดำเนินการในชุมชนชนบทให้ประสบความสำเร็จ คั้งที่มีการผลักดันให้เกิดโครงการพระธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริก แต่ Mulder เองไม่เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาททางการพัฒนาชนบท เพราะจะกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาล อาจทำให้ความศรัทธาของประชาชนในพระสงฆ์จะลดน้อยลง รัฐบาลควรจะยับยั้งการนำสถาบันสงฆ์เข้ามาเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลผิดพลาดมากที่จะใช้พระสงฆ์จากส่วนกลางไปพัฒนาชนบทโดยพระสงฆ์นั้นไม่

ได้มีความสัมพันธ์และได้รับการยอมรับ ตลอดจนกระทั่งความสนับสนุนจากพระในท้องถิ่นและชาวบ้าน อย่างไรก็ตามอาจจะชักนำไปให้พระสงฆ์เข้าช่วยเหลือในการพัฒนาชนบทได้ โดยการให้พระสงฆ์ในท้องถิ่นให้ความสนับสนุนช่วยเหลือแก่ผู้นำทางโลกโดยไม่ได้เป็นผู้นำเอง

3) Somboon Suksamran, Political Buddhism in Southeast Asia: The Role of the Sangha in the Modernization of Thailand (1977). ได้เสนอทวิเคราะห์ถึงบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในยุคสมัยรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ได้ชักนำพระสงฆ์ให้เข้าร่วมโครงการของรัฐบาล 3 โครงการคือ โครงการอบรมพระสงฆ์ให้มีบทบาทช่วยการพัฒนาชนบท (เพื่อให้เข้าไปแนะนำประชาชนพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการศึกษา อนามัย และความมั่นคงของชาติ) โครงการพระธรรมทูต (โดยการเข้าไปอบรมประชาชนให้เข้าใจและศรัทธาในศาสนาพุทธ พร้อมทั้งแนะแนวทางการพัฒนาบ้านวัด) และโครงการพระธรรมจาริก (เพื่อให้ไปสอนธรรมและช่วยพัฒนาชาวเขา) แต่ทั้ง 3 โครงการดังกล่าวมีเป้าหมายร่วมกัน คือ มุ่งสร้างเสริมความเจริญทางวัตถุให้แก่ประชาชน สร้างความศรัทธาให้ประชาชนยึดมั่นในพุทธศาสนา ปลุกฝังความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนหันไปฝากฝังกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และร่วมกันต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วย ผู้เขียนบทความนี้มีความเห็นว่า พระสงฆ์ไม่ควรจะเข้าไปมีบทบาทพัฒนาชนบทโดยผ่านเงื่อนโซ่และกลไกของรัฐบาล หรือคณะสงฆ์ เพราะจะทำให้กลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาล อีกทั้งจากกระบวนการพัฒนาของรัฐบาลที่มุ่งสร้างความเจริญด้านวัตถุ ใค้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน ซึ่งทั้งสองประการนี้อาจจะทำให้ความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพระสงฆ์เสื่อมลง พระสงฆ์ควรจะแสดงบทบาทการพัฒนาชนบทของตนโดยอิสระจากความผูกพันกับกลไกของรัฐบาล

4) Keyes, Charles, F. : Economic Action and Buddhist Morality in a Thai Village (1983) ได้เสนอความเห็นที่น่าสนใจว่า ค่านิยมและความเชื่อทางพุทธศาสนา ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน เกี่ยวกับความคิดเรื่องกฎแห่งกรรม หรือการทำบุญเพื่อความคาดหวังในชีวิตที่สุขสมบูรณ์ในชาติหน้า ก็มีได้ทำให้ประชาชนเกิดความเฉื่อยช้า แต่ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นการช่วยกระตุ้นให้ประชาชนมีความพยายามจะพัฒนาเศรษฐกิจของตน เพื่อการสะสมทุนโดยมีการทำบุญเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นได้ชัดเจนมากในหมู่ชาวชนบทที่ยากจน

5) สุภาพ วารุวัช : แรงจูงใจที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรร่วมในการพัฒนาชุมชน (2516) ได้ผลสรุปของการศึกษาครั้งนี้ว่า แรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์และสามเณรเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับคำแนะนำจากพัฒนากร หรือโดยการชักชวนของพัฒนากร มากกว่าที่จะเนื่องมาจากปัจจัยภายในหรือความคิดริเริ่มของพระสงฆ์เอง ซึ่งอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์และสามเณรนั้น มีสาเหตุสำคัญ ๆ จากปัญหาทางค่านิยม ค่านายหน้า ปัญหาความขาดความรู้ความชำนาญทางค่านายหน้า การและเทคนิค

6) เสาวลักษณ์ ชำนิล : บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่และหมู่บ้านอุตะเกา จังหวัดชัยนาท (2518) ได้เข้าไปศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่ และหมู่บ้านอุตะเกา จังหวัดชัยนาท ซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่าพระสงฆ์ในชุมชนทั้งสองมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน แต่ในชุมชนอุตะเกาพระสงฆ์มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนมากกว่าในชุมชนวังไผ่ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากพระสงฆ์ในชุมชนอุตะเกาบวชและอยู่มานาน จึงเป็นผู้นำชาวบ้านในการทำงานพัฒนาต่าง ๆ ใ้มา ส่วนในชุมชนวังไผ่พระสงฆ์เพิ่งมาอยู่ แต่ชาวบ้านก็ศรัทธามากเพราะเป็นผู้ทำงานอย่างจริงจังและเห็นผล ขอความร่วมมือจากชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ในการศึกษาชุมชนทั้งสองนี้ปรากฏว่าพระสงฆ์มีวิธีการในการพัฒนาชุมชนแบบเดียวกันในระยะเริ่มแรก คือ ถือเป็นการพัฒนาแบบเสรีที่ทางวัดและประชาชนร่วมมือกันในการดำเนินงานซึ่งงานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะแรงศรัทธาและความร่วมมือจากประชาชนภายในชุมชนที่ช่วยกันสละแรงกายพร้อมทั้งความคิดและกำลังทรัพย์ มีความสามัคคีในการทำงาน ทุกคนมีความรับผิดชอบต่องานที่ทำงานที่ได้รับมอบหมายมา

7) อนันต์ วิริยะพินิจ : บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน (2525) ได้ศึกษาพบว่า การที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาททางการพัฒนาชนบทมิใช่เรื่องง่าย ในอดีตนั้นพระสงฆ์รูปเดียวกันอาจจะพัฒนาได้เพราะหน่วยสังคมเล็กและไม่ต้องใช้ความรู้อะไรลึกซึ้งนัก ในปัจจุบันสังคมได้ขยายตัวออกทั้งทางด้านเศรษฐกิจและประชากร ก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย อีกทั้งระบบค่านิยมที่เคยใช้ในการแก้ไขปัญหาก็เปลี่ยนมาเป็นระบบพัฒนา โดยอาศัยระบบเสรีนิยมเป็นสำคัญ จริงอยู่อาจจะจะมีพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งกำลังทำงานพัฒนาท้องถิ่นของท่าน ซึ่งมีผลงานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป แต่ในที่สุดแล้วงานพัฒนาของท่านจะต้องประสบปัญหาติดขัดกับระบบที่

เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นทั้งในส่วนขององค์กรในสถาบันสงฆ์เองหรือหน่วยงานของราชการ อีกทั้งปัญหาในการทำความเข้าใจกับประเด็นเรื่องการพัฒนาที่ยากต่อการคิดและปฏิบัติ ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จำนวนมากจะรู้อันถึงปัญหาความยากจนตลอดจนความอยุติธรรมในสังคมเป็นอย่างดีก็ตาม แต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่มักจะเลี่ยงการแก้ปัญหาที่คือชุมชน โดยสนใจแต่เพียงพิธีกรรมทางศาสนา ดังนั้นจึงมีพระสงฆ์เพียงส่วนน้อยที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน

8) พระประชา ปล้นธัมโม : คำของพระกับชะคากรรมของชนบท (2526) เสนอบทความไว้ 2 บทความ คือ "อุปสรรคและความหวังของงานพัฒนาที่ยกกระบัตร" และ "หลวงพ่อนานกับบทบาทใหม่ของพระสงฆ์ในสังคม" ในบทความแรกเป็นการศึกษาของท่านพระครูสาครสังวรกิจ ซึ่งงานพัฒนาชนบทของท่านประสบความสำเร็จอย่างสูง สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนที่เป็นคดงการพนัน ใ้กลายเป็นชุมชนที่ซันทำมาหากินจนฐานะของประชาชนดีขึ้นเป็นลำดับ สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ แต่ตามองถึงบทบาททางการพัฒนาของประชาชนจะพบว่า ประชาชนยังเป็นเพียงผู้ตามที่ต้องพึ่งพิงการนำของพระครูสาครสังวรกิจ ชาวบ้านเพียงแต่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพัฒนาแต่มีค้มีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในการเสนอโครงการพัฒนาของตนเองเลย สำหรับในบทความที่สอง เป็นการศึกษาถึงงานพัฒนาของพระครูพิธิธิ-ประชา นาด (หลวงพ่อนาน) แห่งวัดสามัคคี งานพัฒนาของท่านนับว่าค้ผลสำเร็จเป็นอย่างดีซึ่งมีชื่อเสียงเฉพาะในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของวัดเท่านั้น ในชุมชนใกล้เคียงก็ค้นำไปปฏิบัติด้วย อย่างไรก็ตามลักษณะการทำงานของหลวงพ่อนานก็คล้าย ๆ กับของพระครูสาครสังวรกิจ คือ มีลักษณะที่ท่านเองเป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งหมด ท่านจะเป็นผู้ตัดสินใจและกำหนดโครงการต่าง ๆ ทั้งหมด โดยชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่าชาคการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาของชาวบ้านในชุมชนตามทิศทางที่ควรจะเป็น

9) สภาพรรณ ๗ บางช้าง และคณะ : การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาวชนบท (2527) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงประยุกต์ เพื่อช่วยให้มีการศึกษาประมวลข้อมูลและประเมินผลการศึกษา อันจะนำไปสู่การนำไปใช้ประโยชน์ต่อการหาแนวทางการผนวกศาสนากับการพัฒนาชนบทที่กว้างขวางต่อไป งานวิจัยนี้กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหาลักษณะและสาเหตุของภาวะศาสนาที่ลธรรมของชาวชนบทกลุ่มหนึ่ง แล้วทดลองหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมส่วนที่ค้อยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการนำหลักพุทธธรรมมา

หาแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมส่วนที่ค้ำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นหลักในการดำเนินการ แล้วประเมินผลและอุปสรรคของการทดลอง เพื่อจะได้พิจารณาแนวทางการพัฒนาศาสนาที่ธรรมในชนบทนั้น และในชนบทอื่น ๆ ของประเทศต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย